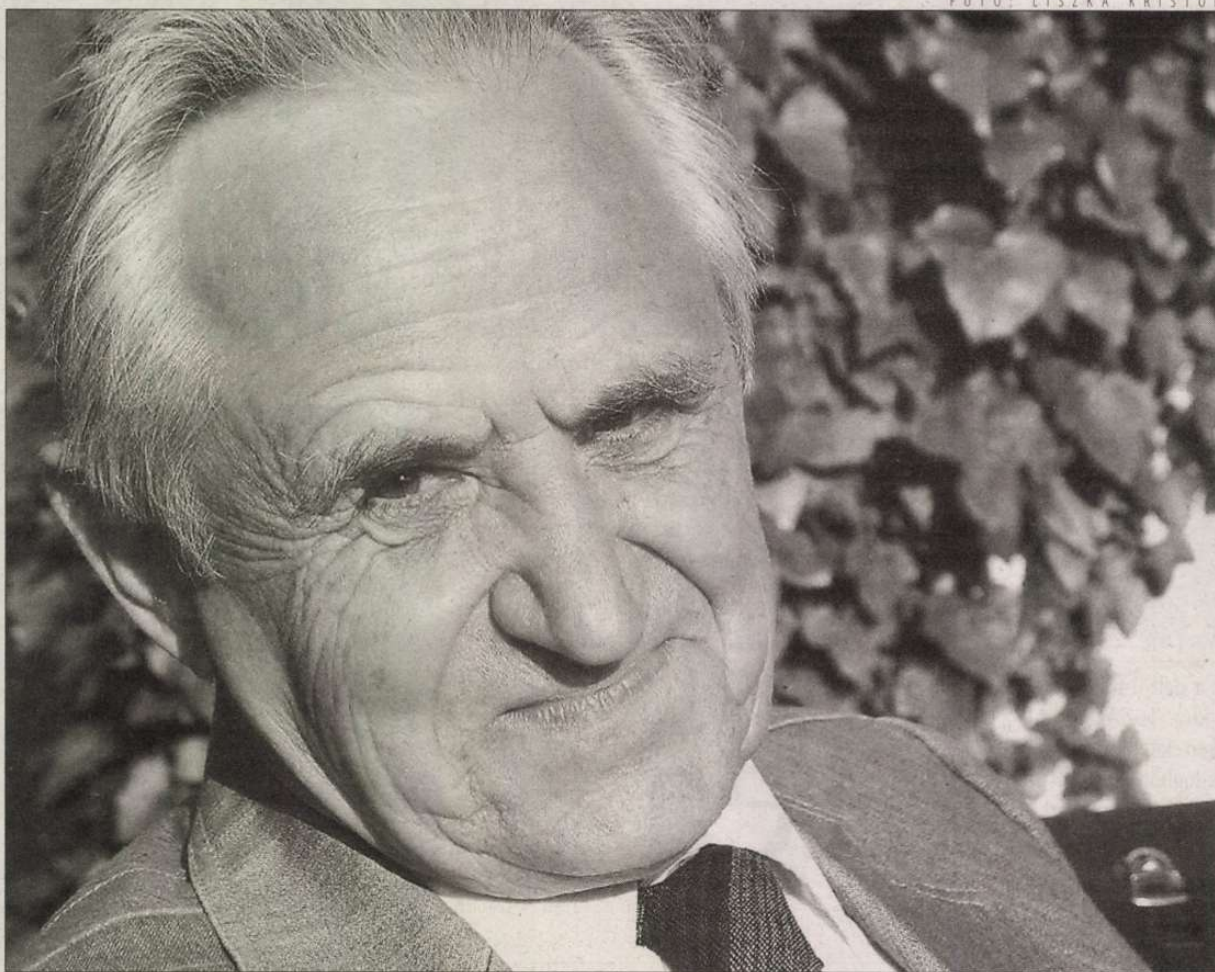

Vasbányai Ferenc az otthonvesztés fájdalmáról, a többkönyvű oktatásról és a sivár tetőkről

Tanári szoba

Szomorú
évfordulót
jelöl 1948.
június 16-a,
az egyházi
iskolák
államosításá-
nak napját,
amely új
irányt szabott
a magyar
kultúrpoliti-
kának.
A marxizmus
ateista-mate-
rialista
világnézetének
zászlaja alatt
kezdett
működni
hatvan évvel
ezelőtt
az 1950 óta
József Attila
nevét viselő
budapesti
gimnázium is.
Ebben a jeles
intézetben
tanított
negyven éven
át, 1957
és 1997 között
Vasbányai
Ferenc.

Vasbányai Ferenc: Diákjaim szellemi nyugtalansága engem is táplált, példamutató egyéniségeket találtam közöttük

■ KÖ ANDRÁS

Brisits Frigyes szerzetes iskolaigazgató naplójegyzetét idézem – ő volt az 1929-ben felavatott Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium utolsó vezetője az államosítás előtt –: „És néha-néha iskolám felé tartok, mintha most is a régi idő hívna, a kapu vonzóan tárul felém, a lépcsősor előtt, szokásomhoz híven, megállok, s elmondom reggeli imámat. »Minden áldással áldd meg, Uram, azokat, akik ma itt járnak...« A folyosó rám ismer, és felém tartanak az ott várakozó szülők. De hirtelen mintha megtorpannának, és kételkedően néznének egymásra. A lépcsőház majd leszakad a zuhogó dübörgéstől – jól ismert zaj –, a fiaim. De mintha csendbe merevednének. Meghajolnak, de nem közelítenek felém. Így szoktak az emberek nézni régi, fakult képekre, lengő-tűnő emlékekre. Hol vagyok?»

– *Fakó képek? Tűnő emlékek? Örök nosztalgia?*

– Igen, a múlt mindig szívbe markoló üzenete. A katedrától megfosztott tudós pap tanár álomképe, víziója. A „fiaim” megnevezés bensőséges családiassága céloz az otthonvesztés fájdalmára. És mégis: számomra, ma visszapillantva, egyáltalán nem volt az ott töltött negyven év „egyiptomi”, nem volt „a szolgaság háza”. Ott valóban új világ fogadott korábbi iskolai-egyetemi tapasztalataimhoz képest, ott valóban „mannával”, új dolgokkal „táplált az Úr”. Büntetésből kerültem oda 1956 után a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumból, ahol két évig nevelősködtem és tanítottam. Mint legfiatalabb tagja a tantestületnek, pályakezdő káder, horribile dictu, nem vállaltam politikai szereplést, de rokonszenvet mutattam a forradalmárok iránt. Ez volt a bűnöm. Második alma materemet találtam itt meg, a mátyásföldi Corvin nyolc osztályos iskolát. De nagy volt a különbség is. Többé-kevésbé éretten, kész ambíciókkal érkeztem az egyetemi évek sok-sok szerteágazó tanulmánya után. Érzékeny, lelkesedni és szenvedéllyel rajongani vágyó diák voltam mindig. Az egyetemen is találkoztam olyan mesterekkel, akik növekvő becsűtől, türelmetlen tudásszomjamat táplálták. *Kövendi Dénes, Szabó Árpád, Szabad György, László Gyula* professzorok voltak ezek, és néhány találkozás alkalmával *Füst Milán*.

– *Milyen iskola volt a József Attila Gimnázium?*

– Sokarcú, eleven, nekem valóban ideális. Ahol éltek és élhettek még az ideálok. Az európai hagyományokból táplálkozó, a polgáriak és keresztények, nem rejtőzködően: nemzetiak is. És persze a korhoz alkalmazkodóan szolgálai vagy elkötelezett politikai lelkek lent és fent. Háromnemzedékű tantestület, kétharmad arányban férfi tanárokból, a fiúgimnazistákhoz illően. Mind nagyszerű egyéniségek. A forrongó, nyugtalan, kereső, őszinteséget szomjázó, visszafojtottan politikus tanulóifjúságról nem beszélve. Ők voltak az igazi lendületbe hozói a tanároknak. Néha féktelen gőg és győzni akarás munkált bennük, de élni akartak, terveik voltak, áldozatot tudtak hozni a holnapért. Ahogy *Stefan Zweig* írja posztumusz életösszegzésében a maga bécsi iskolájáról: „Minden szellemi dolog iránt olyan szenvedélyességet oltott a vérembe, amelyeket soha többé nem szeretnék elveszteni, és mindaz, amit azóta olvastam és tanultam, ezeknek

az esztendőknél megszilárdult alapján áll.” Igen, ez az igazi, a klasszikus gimnázium, amely egy életre szóló programot tudott adni. Ilyen volt az első találkozás órájában számomra a József Attila Gimnázium. A kezdeményező erő, a versenyszellem, a gondolatnak, az írásnak és a kimondott szónak a fontossága ott vibrált a mindennapok fölé emelkedő, ünnepélyességet jelentő közösségi megnyilatkozásokban.

– *A belső szabadság, az intézményi autonómia működött?*

– Néha a néma és beszédes ellenállás szép példáit mutatta az iskola diáksága – és tanári kara is. Az 1957-es esztendő egyik iskolai ünnepélyén az Internaciálét csak az igazgató és az énektanár kettőse szólaltatta meg. A diákság és a tanári kar némán állt mögöttük a díszteremben. Volt egy tanárnő, aki 1956 októberében elvesztette a fiát, és minden esztendőben október táján hetekig fekete ruhában járt – az igazgató szótlanul elviselte. Nem tett megjegyzést, nem tiltotta meg. Engem 1978-ban egy szülő feljelentett a kerületi pártbizottságon, de volt az igazgatónak bátorsága, hogy a következő esztendőre felterjesztett kiváló tanári kitüntetésre. Meg is kaptam.

– *Valamikor az iskola és a szülői otthon összhangban állt a nevelés céljai és eszközei között. Mi az, ami mára megváltozott?*

– Az a szó, amely egykor mély erkölcsi tartalommal volt teljes, amelyet én a családlátogatások alkalmával olyan gyakran hallottam még az 1950–60-as esztendőkből: „tartás!” – mint alapvető emberi-polgári követelmény –, mára, sőt már az 1980-as évekre is kiveszett a családkohézió fegyvertárából. Nekünk ott Mátyásföldön, még a háború alatt és után is, az volt a mérce, amit imakönyvünkben olvashattunk ki: ego memet in ardua fixi. Vagyis a kemény, a nehézségekkel teli, keskeny ösvényt kell választanunk.

– *Apropó: felekezeti vagy állami iskola, világnézeti irányítás vagy liberális úr. Mi volt a jellemző?*

– A József Attila Gimnázium legtöbb diákja gyermekként ismerkedett meg a keresztény világgal. Sőt nyolc igazgatója közül talán hét érezte tevékenységében, ítéleteiben, hogy nem híve a semleges oktatásnak, nevelésnek. A tanári kar pedig – bármilyen vegyes volt is – kötelességtudásával, igazságkeresésével mindig a keresztény értékek, elvek, normák közelében járt. Ha az érdek, a karrier, a megélhetés vagy a cinikus nyegleség néha szavakban gúnyt űzött is az ideálokból, azért a tanulók és a tanárok túlnyomó többsége elvhűsége miatt sem tagadhatta meg azt a nyilvánvaló igazságot, amelyet *Thomas Mann* az 1930-as években így fogalmazott meg a kor ellenében: „A kereszténység nem győzhető le úgy, hogy amaz erkölcsi színvonal alá szállunk, amelyre a vallás az emberiséget felemelte, hanem legfőképpen úgy, hogy felülemelkedünk rajta. A kereszténység alkonyának vakmerő propagandistáitól azonban nem várhatjuk ezt.” 1956 után a tantestületi értekezletek egyre nyíltabbak lettek. A forradalom napjaiban megkapta mindenki az előző években róla készült minősítéseket. Egy sem akadt, amelyben az igazgató visszavonhatatlan politikai, erkölcsi vagy szakmai elmarasztalást jelentett volna a hozzá beosztott kollégáról. Megértő, türelmes, javítást ígérő látleletek voltak ezek. És bár a diákság együttes fellépése a fényes napokban néhány tanár kényszerű távozásával járt, a többiek a visszabillent politikai diktatúra idején kölcsönös egymásrautaltságban oktattak. Természetu-

dományos, nyelvi, olvasás-lélektani és pedagógiai kísérletek folytak az iskolában az igazgatók támogatásával.

– *A hetvenes évek elején nagy visszhangot váltott ki egy kísérlet. Az iskola volt diákja, Nagy Attila úgynevezett többkönyvű oktatás alkalmazását dolgozta ki. Mi volt ennek a summázata?*

– A kísérlet négy tantárgyra szorítkozott: biológia, fizika, történelem és irodalom. A tankönyvi anyagot és a tanári magyarázatot a tanulók külön kutatómunkával egészítették ki. De talán ennél is előbb és hatékonyabb lehetett a többszemélyű nevelő hatás. Délutánonként ugyanis olyan személyiségek látogattak el az iskolába, akiknek a tudása, a művészete hatott, kiegészítve a délelőtti tanári-nevelői munkát. Ez a névsor – hogy csak néhányat említsünk – páratlanul gazdag: *Pilinszky János, Sánta Ferenc, Nagy László, Wigner Jenő, Mensáros László, Csoóri Sándor, Kósa Ferenc, Kiszely István, Bolberitz Pál, Domokos Pál Péter, Mócsi Ferenc, Szigethy Gábor, Rajeczky Benjámin, Jancsó Adrienne, Balczó András, Kallós Zoltán, Szegedy-Maszácz Mihály, Baránszky-Jób László, Komoróczy Géza* és így tovább. Mindez azt a célt szolgálta, hogy tájtsuk a fiatalok világlátását, felkészítsük őket az életre, a várható akadályokra. Akarva-akaratlan létrejött a többszemélyű emberformálás. Ezek a találkozások adtak és adhattak belső erőt és tartást általában a fiataloknak, hogy az eszméikért lelkesedni tudjanak.

– *Magának az iskola névadójának a szellemisége, József Attila öröksége hozzájárult-e ahhoz, hogy felnőtte, érette váljanak a diákok?*

– Gondoljuk el, hogy a hatvan-hetven jelentkezővel zajló házi szavalóversenyeken hányszor hangzott el az 1960–70-es években például a *Kiáltozás* című József Attila-vers. Mennyire magának érezte az ifjúság érdeklődő, a belső értékeket kutató rétege ezt a költeményt, amely a valahová tartozásról, a szeretetről, a bűnről, a szabadságról, a hitről, a szenvedésről, az egyetemes emberi sorsról szól. Abban az iskolában nem lélekten esz-közök, a digitális tábla vagy a laptop teremtetett kapcsolatot ember és ember között, hanem a személyiségek hatottak egymásra. Diákjaim szellemi nyugtalansága engem is táplált, példamutató egyéniségeket találtam közöttük.

– *Azt hiszem, a tanárság valójában a kendőzetlen, a legpolitikusabb és legnyilvánosabb foglalkozások egyike.*

– Olyan mértékben igen, hogy csakis magadra számíthatsz, mint a mentőorvos az utca aszfaltján, a beteg fölé hajolva. Állandó döntési helyzetben élsz, hiszen fő hivatásod morálisan az igazat és a szépet tanítás mellett a mérlegelés, az értékelés, az ítéletmondás. Aki ezt teszi vagy tenni kénytelen – hiszen akadnak sokan, akik irtóznak ettől, vagy érdemtelennek tartják magukat –, az a lelkiismeretével, a felelősségtudatával állandóan szemben áll. Mint a szülő is a családi körben. A gimnazista, a serdülő fiatal olyan lelki terhet hordoz, amely nem emberi méretű – vallja *Mauriac*. Ezért létfeltétele a tanár munkájának az őszinteség. A fiatalban minden bizonytalan, minden szorongó, tele van félelemmel, aggodalommal, gyakran életiszonya van, és ezt a tanár az őszinte légkör megteremtésével tudja valami módon ellensúlyozni. *Kafka* hőse kinyilvánította a XX. század egyik alapelményét, hogy „a hazugság lett világrenddé”, így ennek ellenében kell a nevelőnek a méleg másik serpenyőjébe a nyílt, megértő, bátorító hangot helyezni, és erőt adnia.

– *Amikor 1997-ben a ciszterci rend visszakapta a gimnáziumot, és kettévált a Szent Imre és a József Attila Gimnázium, sokan a szülők közül riadtan vették tudomásul, hogy gyermekeik elvezethetik szeretett tanáraikat.*

– Felelet helyett az egyik szülő leveléből idéznék néhány gondolatot. E mögött valóban ott van az az egyetértés, amely a szülő és a tanár szövetségét mutatja. „Gyerekkorom óta égő szomjával áhítom az oktatásba az olyan egyéniségeket, akiket valamikori olvasmányaimban – amikor még olvashattam – sajátítva csodáltam: a klasszikus, *Móra* ábrázolta tanárfigurákat, nagy műveltségű, szilárd jellemű, kulturált magyarságú, igazi tanáregyeniségeket. Meg sem merem kérdezni, még magamtól sem, hol vannak ma az ilyenek. Hol vannak azok az értékek, amelyekre mint talpkövekre sorost, jövőt lehet építeni, sőt nemzetet, mely meg nem dőlhet. Ebben az amerikanizálódott korunkban ki is nevetetti magát az ember, ha egyáltalán ilyesféle dolgokat említ.”

– *Tanár úr, milyen a diákideálja?*

– *Ady* szavaival válaszolok: „nemes, küzdő, szabadlelkű”. Vagyis vannak ideáljai, amelyek szentek, van hajlama a célokért erőfeszítést tenni, és a szabadságot az önmegvalósításhoz vezető úton mindennél fontosabbnak tartja. A fiatal, a kamaszkorú egyszerre érzi az élet szépségét és tragikumát. Ezért gyakran komolyabb, felelősebb, keresőbb és kérdezősebb, mint az esetleg kiábrándult felnőtt. Vagyis nagy terhet cipel, és ez az ellenállását hívja elő. Úgy érzi, ezt a harcot neki egyedül kell megvívnia. Ezért magányos gyakran.

– *Mondhatjuk azt, hogy a nevelőnek az a dolga, hogy a növekvőben lévő léleknek távlatot teremtsen, az életteljességre példát mutasson, és az erkölcsi tökéletesedés vágyát oltsa belé? Amely negyven év távlatából Jevtusenko híres verséből cseng ki: „nagygyű nem lenni – gyalázat!”*

– Igen, igen. A magaslatok vonzzák a fiatalt, a magasságok hívják. Felfelé vágyakozik. Amikor *Ady* meghalt, *Baldzs Béla* ezt írta búcsúztató versében: „Mert ünnep van, ha van kit ünnepelni, / Magasság van, ha felnézni lehet. / Ki leborulhat, felemelkedett, / De fáj a tetők sivár árvasága.” Ma sivárak, árva a tetők! Nincs senki odafont, aki vonzhatná az emelkedni vágyókat, a teljességre törekvőket. A példák hiányoznak. Nemrég temettük az államosított gimnázium negyedik igazgatóját, *Divinyi Mihályt*. A szegényparaszti környezetből indult, művelt francia–angol szakos tanár búcsúztatója emlékeztette a gyászolókat a hajnali rorát misék templomjáróira. Az anyja egya a kislfiával a hajnali friss hóban a templom felé, és azt mondja: én megyek elől, te gyere utánam, és lépjél a lábnyomomba; úgy könnyebben juthatsz előre. Jelképes ez a visszatekintő zárandoklat. Mindig megy előttünk valaki, akinek csak a nyomában kell járnunk, hűséggel, hálával, magunkban bízva. Ahogyan *József Attila* írta Tanításában: előttek egy ember ment el, s utánatok is jön egy ember. Ez a nevelőfolyamat alaptörvénye. Őrizni és közvetíteni az értéket, az örökséget, a múltat. A jövő érdekében.